

Т. Ф. Шумаріна, І. В. Мурадян

АНТРОПОНІМІЧНА КАУЗАЦІЯ ДИСКОМФОРТУ У МОВЛЕННЄВІЙ КОМУНІКАЦІЇ

У статті аналізується власне ім'я як причина емоційного дискомфорту у мовленнєвій комунікації.
Ключові слова: власне ім'я, комунікація, дискомфорт.

T. F. Shumarina, I. V. Muradyan

THE ANTHROPONIMICAL REASON OF DISCOMFORT IN SPEECH COMMUNICATION

In article the personal name as the discomfort reason in speech communication is analyzed.
Key words: personal name, communications, discomfort.

УДК 811.161.2'373.231—055.1(477.74)

Л. В. ШЕВЧУК

ДИНАМІКА НАЙУЖИВАНІШИХ ЧОЛОВІЧИХ ІМЕН МЕШКАНЦІВ СІЛ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті аналізуються чоловічі імена, які функціонували в іменнику сіл Мала Долина, Олександрівка, Бурлача Балка Одеської області з 1942 по 2006 р., зокрема найуживаніша десятка. Простежується якісний та кількісний склад даної групи антропонімів, а також особливості їх функціонування в іменній системі м. Іллічівська.

Ключові слова: антропонім, антропонімійна система, динаміка імен, частотність.

Власні імена — це знаки, які індивідуалізують і визначають особу. Як і загальні, вони легко переходять в інші мови, проте тут проявляються деякі особливості, властиві лише їм: вони не перекладаються, зберігають своє фонетичне обличчя, не обмежені фонетичними та граматичними закономірностями, функціонують у загальному словниковому складі мови і, водночас, поза його межами.

Власні імена є об'єктом вивчення різних наук: мовознавства, історії, етнографії, філософії, психології, вони є цікавими як об'єкт вивчення української мови іноземними студентами. Не менш цікавою є проблема вибору імені для кожної конкретної людини, адже процес розвитку найменувань — це безперервний пошук форми, яка б відповідала потребам людей у чіткій ідентифікації особи, відповідала традиціям, своєрідній моді, часу.

В галузі дослідження динаміки власних імен в українській антропоніміці зроблено чимало. Цій проблемі присвячені праці С. Л. Брайтченко, Л. П. Зайчикової, Ю. О. Карпенка, О. Ю. Касім, О. Ю. Медведєвої (антропонімія Одещини), Т. Д. Братушенко (Миколаївщини), Д. А. Жмурко (Ізмаїльщини), Р. Д. Петрової (Херсонщини), Л. В. Кракалії (Буковини), С. П. Павелко (Івано-Франківщини), С. Є. Панцьо (Лемківщини), Т. В. Буги (Центральної Донецчини), Н. О. Свистун (антропонімікон м. Тернополя), І. Д. Скорук (динаміка іменника м. Луцька), Г. В. Кравченко (м. Донецька), О. Плюшко (м. Кіровограда), О. О. Горобець (м. Хмельницького). Усі вони зазначають, що антропонімійна картина постійно змінюється, отже, вивчення динаміки особових імен у різних регіонах є актуальним.

Об'єктом нашого дослідження є антропонімія центральної частини Одеської області, а саме сіл Мала Долина (колишнє Кляйн Лібенталь), Олександрівка (колишнє Арнаутівка) та Бурлача Балка. Об'єкт дослідження обраний нами не випадково. Ця місцевість є одним із найбільш яскравих прикладів історично глибокого спільного проживання представників різних національностей і культур: німців [5, с. 131—135], греків [3], українців, росіян, молдован, болгар і французів [4]. Таким чином, у даному регіоні у формуванні та розвитку українського іменника брали участь представники різних країн. Актуальність нашого дослідження визначається ще й тим, що антропонімія даної території не піддавалася спеціальному статистичному аналізу.

У цій статті маємо за мету проаналзувати найуживаніший чоловічий іменник. В основу нашого дослідження лягли матеріали алфавітних книг сіл Мала Долина, Олександрівка та Бурлача Балка, за якими було простежено динаміку іменника даних поселень з 1942 по 2006 роки (метричні книги із записами до 1941 р. включно були втрачені під час війни). Для більш повного уявлення про іменну систему мешканців цих сіл вважаємо за доцільне застосувати кількісно-якісний метод, розроблений В. Д. Бондалетовим [1]. Для зручності аналізу виділяємо 7 хро-

нологічних зрізів — I (1942—1951), II (1952—1961), III (1962—1971), IV (1972—1981), V (1982—1991), VI (1992—2001), VII (2002—2006).

На динаміку будь-якого сільського іменника, як зазначають учені-ономатологи, великий вплив має іменник міста, яке знаходиться поряд або якому села підпорядковуються. Тому маємо за мету також зіставити іменники сіл Мала Долина, Олександрівка, Бурлача Балка та міста Іллічівська, до якого вони прилягають.

Чоловічий іменник сіл Мала Долина, Олександрівка, Бурлача Балка та м. Іллічівська в певні періоди свого становлення наслідував міські традиції іменування, проте набув своїх особливих рис, що надало яскравості та неповторності антропонімічній картині цієї території. Десятка найуживаніших онімів у селах Бурлача Балка, Мала Долина та Олександрівка як кількісно, так і якісно була завантажена значно більше за міську. До її складу входило від 10 (1962—1971 рр.) до 36 лексем (2002—2006 рр.), а питома вага досліджуваного угруповання мінімально становила 66,58 % у період 1972—1981 рр., максимально — 88,52 % з 2002 по 2006 рр., тоді як панівна група Іллічівська розпочала свій шлях з 76,8 %, і надалі концентрація панівної групи лише зменшувалася.

До групи найпопулярніших імен у селах у різні періоди з 1942 по 2006 рр. входила 41 лексема — на 16 більше, ніж до аналогічного угруповання в м. Іллічівську.

За увесь досліджуваний період не втратили статусу найулюбленіших, перебуваючи в десятці на семи зрізах, оніми *Володимир*, *Микола*, *Олександр* та *Сергій*. На шести хронологічних зрізах до популярного угруповання входило ім'я *Ігор*, яке, щойно потрапивши до іменника на II зрізі, одразу посіло 8 місце, надалі лише зміцнюючи свої позиції. Протягом п'яти зрізів серед найуживаніших імен перебували *Віктор* та *Віталій*. Чотири десятиліття не полишали панівної групи *Анатолій*, *Андрій*, *Дмитро*, *Євген*, *Олег*, *Олексій* та *Юрій*, три — *В'ячеслав*, *Валерій*, *Денис*, *Іван*, *Максим*, два — *Валентин*, *Василь*, *Владислав*, *Данило*, *Михайло* та *Павло*. Лише на десять років увійшли до складу популярних антропоніми *Леонід* — на I зрізі, *Петро* — на II зрізі, *Вадим* — на VI, *Альберт*, *Андріан*, *Артем*, *Всеволод*, *Генріх*, *Едуард*, *Костянтин*, *Микита*, *Роман*, *Руслан*, *Святослав*, *Станіслав*, *Тарас* — на VII.

Перша десятка імен 1942—1951 рр. обслуговувала 84,76 % новонароджених. Очолював найуживанішу групу *Микола*. До складу групи він входив до кінця досліджуваного періоду. До початку 90-х років коло його прихильників звужуватиметься, проте за наступні 15 років це ім'я знову стане активно обиратися найменувачами. 2 позицію зайняв онім *Анатолій*, який вже через 20 років перейде до розряду рідковживаних лексем. На кінець 2006 р. *Анатолій* знову посяде місце в десятці, проте через велику кількість використаних антропонімів лише 2 хлопчики-немовляти отримають це ім'я. На 3 місці розмістилася лексема *Віктор*. Саме на цій позиції *Віктор* перебуватиме й у новому столітті. 4 та 5 позиції посіли *Володимир* та *Олександр* відповідно, 6 та 7 — *Валентин* та *Михайло* — оніми, які в іменнику Іллічівська переважно більшість часу перебували в рідковживаній групі. Лише в період з 1942—1952 рр. найменувачі були прихильні до лексеми *Леонід*, яка розділила 8 позицію з лексемою *Василь*. На 9 місці опинилися *Валерій* та *Сергій*, на 10 — *Віталій* та *Євген*. Таким чином, до групи найуживаніших імен увійшло 13 лексем.

У період з 1952—1961 рр. найуживанішими були 14 антропонімів, які обслуговували 82,91 % новонароджених хлопчиків. З попереднього зрізу до нового перейшли 8 лексем, кожна з яких змінила ранговий номер через збільшення або втрату прихильників. З міською групою найпопулярніших імен збігається тільки на 57 % за рахунок лексем *Володимир* (1 позиція в селах, 2 — в місті), *Микола* (2, 5), *Олександр* (2, 1), *Сергій* (3, 3), *Анатолій* (4, 6), *Віктор* (5, 4), *Валерій* (7, 7), *В'ячеслав* (9, 10), *Олег* (9, 8). У місті відсутні *Василь*, *Павло*, *Ігор*, *Петро*, *Іван*. У той же час у сільському іменнику немає *Юрія*, *Ігоря*, *Андрія* та *Леоніда*. Головну причину цієї істотної розбіжності вбачаємо у відставанні села від міста.

У період 1962—1971 рр. до складу найуживаніших імен увійшла найменша кількість лексем — 10, 9 з яких були популярними на попередньому зрізі, що, з одного боку, говорить про консервативність поглядів мешканців сіл. Але, враховуючи те, що в минулому зрізі найуживанішу групу склали 14 онімів, виявляємо схожість «десяток» лише на 64 %. Коло найуживаніших імен залишили *Василь*, *Павло*, *Петро* та *Іван* — лексеми, які жодного разу не піднімалися до найуживанішої групи в місті Іллічівську (*Василь* та *Петро* розпочали та завершили свій шлях, не полишаючи рідковживаного угруповання, *Павло* та *Іван* дещо частіше обиралися найменувачами, що дозволило їм дістатися до частотної групи). У цей же період *Василь*, *Іван* та *Петро* були популярні серед мешканців інших сіл Одеської області [2, с. 8]. Значні зрушення відбулися і в середині самої десятки. Так, *Олександр*, *Сергій*, *Ігор* та *Олег* збільшили коло своїх прихильників і перемістилися з 2, 3, 8 та 9 позицій на 1, 2, 5 та 7 відповідно. Низхідним шляхом пішли *Володимир* (залишив позицію лідера і опинився на 4 місці), *Микола* (зійшов з 2 на 9 місце), *Анатолій* (з 4 на 8), *Віктор* (з 5 на 6), *Валерій* (з 7 на 10). До аналогічного угруповання в м. Іллічівську ця десятка подібна на 80 %, причому лексеми *Сергій*, *Олександр* та *Валерій* мають однакові рангові номери в обох іменниках (1, 2 і 10 відповідно).

Натомість неоднаково сприйняли мешканці міста й сіл антропоніми *Анатолій*, *Андрій*, *Вадим* і *Микола*. *Анатолій* та *Микола* в місті зайняли 13 та 12 позицій відповідно, *Андрій* та *Вадим* в сільському іменнику посіли 12 та 15 місця.

Популярна десятка наступного зрізу, який охоплює 1972—1981 рр., прийняла до свого складу 11 лексем, що обслуговували 558 новонароджених хлопчиків. Концентрація найуживаніших імен даного зрізу є найнижчою за весь досліджуваний період і складає 66,58 %. З попереднього десятиліття у першій десятці залишилися 7 лексем: *Сергій* і *Олександр* продовжують очолювати групу, займаючи 1 та 2 місця відповідно, збільшили коло прихильників *Ігор* та *Микола* — вони перемістилися з 7 та 9 позицій на 5 та 8 відповідно, по одній позиції втратили *Володимир*, *Олег* та *Віктор* — вони залишили 3, 5 та 6 позиції і зійшли на 4, 6 та 7 відповідно. Стрімко увірвався до десятки *Андрій* — він опинився одразу на 3 місці. Не менш несподіваною є поява в десятці *Дмитра*, *Олексія* (отримавши однакову кількість прихильників, вони розділили між собою 9 позицію) та *Віталія* (10 позиція). Ще минулого десятиліття вони перебували серед рідковживаних імен, проте бажання сільських мешканців не відставати від уподобань іллічівців вивело ці лексеми в лідери. В місті ці «нові» для популярної десятки села оніми займають 3, 5, 6 та 8 місця відповідно. Загалом ступінь подібності найуживаніших груп онімів у місті та селах є достатньо високим і складає 81,81 %, що говорить про наближення міського й сільського іменників у якісному плані.

13 лексем, які презентують найуживанішу групу 1982—1991 рр., обслуговували 71,03 % новонароджених. Десятка цього зрізу успадкувала 62 % лексем попереднього періоду. За десять років не змінив свого статусу *Андрій* — він, як і раніше, займає 3 місце. У такому ж статусі він перебуває в іменнику Іллічівська. Здобули більше прихильників і покращили свої позиції *Олександр*, який очолив десятку, на 5 сходинок вгору (з 9 на 4 місце) піднявся *Дмитро*, на 3 (на 6 та 7 місця з 9 й 10) — *Олексій* та *Віталій* відповідно. Втратили шанувальників *Сергій* (зійшов з 1 позиції на 2), *Володимир* та *Ігор* (з 4 та 5 позицій відповідно на 8), *Микола* (з 8 на 10). Вийшли з розряду популярних *Олег* та *Віктор*, зайнявши місця в другій десятці. Оновилосся угруповання за рахунок лексем *Денис*, *Євген*, *Максим* та *Юрій*. На попередньому зрізі *Євген* та *Юрій* очолювали другу десятку, а *Денис* та *Максим* увійшли до іменника сіл вперше і посіли 19 та 16 місця відповідно в рідковживаній групі. Проте популярність цих імен в місті вплинула на уподобання мешканців сіл. На даному зрізі в селах до складу найулюбленіших потрапили всі лексеми, які обслуговували десятку Іллічівська, до того ж однаково популярними стали *Олександр*, *Андрій*, *Євген* та *Олексій*, які в обох іменниках посіли 1, 3, 5 та 6 позиції відповідно. Отже, відбулося максимальне наближення складу найуживаніших десяток міста й сіл.

Десятка наступного десятиліття (1991—2001 рр.) успадкувала від попередньої всі 13 онімів, які входили до її складу. Проте в межах групи відбулися зміни. Підвищили свій статус оніми *Дмитро* (піднявся з 4 місця на 2), *Ігор* (з 8 на 5), *Денис* (з 9 на 8), *Микола* (з 10 на 6). Низхідним шляхом пішли *Сергій* (зійшов з 2 позиції на 4), *Євген* (з 5 на 8), *Олексій* (з 6 на 7), *Віталій* (з 7 на 8), *Максим* (з 8 на 9). Не втратили своїх прихильників і залишилися на колишніх позиціях *Олександр*, *Андрій*, *Володимир* та *Юрій*, що утримують 1, 3, 8 та 9 місця відповідно. Якісні зміни відбулися в угрупованні за рахунок потрапляння до нього ще п'ятьох лексем, які не поступилися кількістю своїх поціновувачів і потрапили до популярної десятки. Це оніми *Іван* (7 позиція), *Вадим*, *Владислав* (8 позиція), *В'ячеслав* та *Данило* (10 позиція). Усі лексеми даного зрізу були широкоживаними і в Іллічівську, а імена *Олександр* та *Дмитро* посідають однакові позиції в обох іменниках.

Група найуживаніших антропонімів нового століття прийняла до свого складу найбільшу кількість онімів — 36. Причина тому — майже рівномірний розподіл уподобань між іменами: надавалася перевага не лише тим лексемам, які були популярними раніше, а й тим, які використовувалися в попередні періоди значно рідше. Через це на одну позицію прийшлося від 2 до 10 імен: *Володимир*, *Олександр* — 4 позиція, *Андрій*, *Данило*, *Іван*, *Михайло*, *Олексій* — 6 позиція, *Євген*, *Костянтин*, *Максим*, *Микита*, *Юрій* — 7, *В'ячеслав*, *Віталій*, *Денис*, *Ігор*, *Олег*, *Павло* — 8, *Артем*, *Едуард*, *Станіслав* — 9, *Альберт*, *Анатолій*, *Андріан*, *Валентин*, *Всеволод*, *Генріх*, *Роман*, *Руслан*, *Святослав*, *Тарас* — 10.

Зауважимо, що на даному хронологічному зрізі не вдалося виокремити частотну та рідковживану групи, а для того, щоб укомплектувати всі десять позицій найуживанішого угруповання, зокрема десятку, нам довелося залучити лексеми, кількість використання яких нижча за СКО. Таким чином, на даному зрізі ми виокремили найуживаніші та одиничні імена. Загалом 8 лексем, які в 2002—2006 рр. були найбільш популярними в Іллічівську, мали чималу кількість прихильників і в селах. Не увійшли поки що до складу популярних онімів *Кіріл* та *Ілля*, хоча вони й присутні в сільському іменнику, причому *Кіріл* зафіксовано лише як *Кирило*.

Отже, група найуживаніших імен мешканців сіл у переважній більшості містить лексеми, які є широкоживаними в м. Іллічівську, проте за час свого становлення склад популярних імен у селах набув своїх особливих рис. Спектр найуживаніших імен сіл був значно шир-

шим, ніж у місті: у популярній десятці в сільському іменнику побувало 49 % імен, тоді як у місті — 12 %. Сільські мешканці зберігають національний колорит імен *Данило, Кирило, Микита*, тоді як у місті ці лексеми фіксуються виключно як *Данійл, Кіріл, Нікіта*. Особливістю сільського іменника є також і те, що до найуживанішої групи потрапило 7 слов'янських імен: *Вадим, Владислав, Володимир, Всеволод, Вячеслав, Святослав, Станіслав*. Іллічівці ж віддали перевагу лише трьом: *Вадиму, Владиславу, Володимиру*.

1. *Бондалетов В. Д.* Динамика личных имён в XX в. / В. Д. Бондалетов // *Личные имена в прошлом, настоящем, будущем*. — М., 1970. — С. 17—30.
2. *Касим Е. Ю.* Именник украинского населения Одесщины со второй половины XIX по 80 гг. XX века: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.02 «Языки народов СССР (украинский язык)» / Е. Ю. Касим. — Ужгород, 1986. — 19 с.
3. *Сапожников И. В.* Греки под Одессой: очерки истории посёлка Александровка с древнейших времён до н. 20 в. / И. В. Сапожников, Л. Г. Белоусова. — Одесса, 1999. — 262 с.
4. *Слабченко М. Е.* Из Одесской старины. Село Александровка-Арнаутское / М. Е. Слабченко // *Известия Одесского библиографического общества*, 1912. — Вып. 8. — Т. 1. — С. 327—328.
5. *Шишмарёв В. Ф.* Романские поселения на юге России: Научное наследие / В. Ф. Шишмарёв / Изд. подгот. М. А. Бородина, Б. А. Малькевич Л. Н. Сухачёв; Отв. редакторы акад. В. М. Жирмунский, Б. В. Левшин. — Ленинград: Наука, 1975. — 244 с. — (Труды Архива Академии Наук СССР; Вып. 26).

Л. В. Шевчук

ДИНАМИКА НАИБОЛЕЕ УПОТРЕБИТЕЛЬНЫХ МУЖСКИХ ИМЕН ЖИТЕЛЕЙ СЁЛ ЦЕНТРАЛЬНОЙ ЧАСТИ ОДЕССКОЙ ОБЛАСТИ

В статье анализируются мужские имена, которые функционировали в именнике сёл Малая Долина, Александровка и Бурлачья Балка Одесской области с 1942 по 2006 г., в частности наиболее употребительная десятка. Прослеживается качественный и количественный состав данной группы антропонимов, а также особенности их функционирования в именной системе г. Ильичёвска.

Ключевые слова: антропоним, антропонимическая система, динамика имён, частотность.

L. V. Shevchuk

THE MOST FREQUENTLY USED PERSONAL MASCULINE NAMES OF NEWBORN CHILDREN OF THE VILLAGES OF THE CENTRAL PART OF THE ODESSA REGION

Analysis of the most frequently used personal masculine names of newborn children of the villages Mala Dolina, Aleksandrivka, Burlacha Balca of the Odessa region from 1942 till 2006 is given in the article. The author analyzes the qualitative and quantitative compositions of this group of anthroponyms.

Key words: anthroponym, anthroponomical system, frequency dozen, frequency.

УДК [811.161.1+811.161.2]’373.231—055.2(477.62)

Т. В. БУГА

ДИНАМІКА ЖІНОЧИХ ОСОБОВИХ ІМЕН (на матеріалі українсько-російського іменника Центральної Донеччини)

У статті проаналізовано склад і статистичну структуру жіночого українсько-російського іменника Центральної Донеччини. Шляхом порівняння з українською антропонімічною системою визначено специфічні особливості цього типу національно-мішаного іменника.

Ключові слова: українсько-російський іменник, частотний десяток імен, широковживані імена, маловживані імена, поодинокі імена.

В умовах поліетнічного соціуму, де контактують представники різних народів, культур і віросповідань, виникає новий тип іменника — національно-мішаний, де «одна антропонімічна система змушена пристосовуватися до іншої. Отже, необхідний компроміс, який забезпечив би максимальне збереження структурної цілісності антропонімконів, що взаємодіють» [1, с. 60]. Особливості реалізації цього компромісу розкривають у своїх наукових розвідках М. П. Бутенко, О. М. Гвоздяк, Н. І. Головчак, Д. О. Жмурко, Л. П. Зайчикова, О. Ю. Касім, Г. В. Кравченко,